

”Verken han eller hans foreldre har syndet”

Troer om funksjonshemmede - eksemplifisert først og fremst ved blinde og døve slik de blir fremstilt i Bibelen

*Publisert i Handicaphistorisk Tidsskrift. Temanummer om Tro og Overtro. Juni 2004.
Dansk psykologisk Forlag.*

Regi Enerstvedt, Universitetet i oslo
regi.enerstvedt@sosiologi.uio.no

Department of Sociology and Human **Geography**
University of Oslo

P.O.Box 1096 Blindern
N-0317 OSLO Norway
Telephone: + 47 22855257
Fax: + 47 22855253
Internet: <http://www.iss.uio.no>

”Verken han eller hans foreldre har syndet”

Troer om funksjonshemmede - eksemplifisert først og fremst ved blinde og døve slik de blir fremstilt i Bibelen

Av Regi Theodor Enerstvedt

Oslo, februar 2004

Minner

Fra min barndom husker jeg at et sykt eller funksjonshemmet nyfødt barn måtte døpes så fort som mulig. For hvis det ikke var døpt, kom det ikke til himmelen, men til helvete. Jeg minnes at det var uro rundt dette, også hos de troende: Kunne det virkelig være slik?

Tro, overtro og folketro

Den kristne kirken (sikkert andre trossamfunn også) har hatt et skille mellom "tro" og "overtro". Folk skal tro, men ikke overtro. I folkeminnevitenskapen er det en utbredt forståelse at dette er en slags diskriminerende holdning. Der er uttrykket "folketro" blitt brukt - som mer "nøytralt" - om det mange vil kalle overtro. I vitenskapen har vel tro i alle former hatt en lav status, og blitt sett på som en motsetning til vitenskap.

Jeg er ikke noe begeistret for uttrykket "folketro", og vil ikke bruke det.¹ Skillet mellom tro og vitenskap er derimot viktig, men ikke på den måten mange tror. All vitenskap begynner med det "å tro". Det som etterhvert blir anerkjent som vitenskap forvandler seg igjen til "det vi trodde" når vi finner at det såkalt vitenskapelige ikke lenger er til å tro på likevel. Vitenskap er rett og slett noen måter å undersøke noe på, f. eks. "troer om funksjonshemmede".

¹ Hvem er folket, er det noen som ikke er folket? Jfr.: Alle griser er like, men noen er mer like enn andre.

Kjært barn har mange barn

Vårt område dreier seg om alt vi finner under navn som nettopp "tro", "overtro", "folketro", "myter", "sagn", "legender", "religion", "kristendom", "islam", "folkeeventyr", "gåter", "ordspråk", "folkeviser", "magi", "besvergelses" eller "maninger", "folkemedisin", "alternativ medisin", "etnomedisin", "healing", "sjamanisme", og sikkert mange andre betegnelser. Og en viktig påstand med én gang: *Det er ikke noe skarpt skille mellom det som faller inn under det ene eller andre av disse ordene.* Historisk har noen folk oppfattet dem som deler av det samme (vært kristne, men samtidig trodd på de "underjordiske"), mens andre folk har sett på kristne forestillinger (tro) som skilt fra andre mytiske og magiske forestillinger(overtro). Troene blir overført fra generasjon til generasjon først og fremst i den *praktiske daglige virksomheten* etter begrunnelser, regler og normer som ofte er gått i glemmeboken, og i virksomheter som skrift og tale (muntlig tradisjon) tegnspråk, sang, musikk, spill og lek. Troer inngår alltid i virksomheter, troene har ikke sin egen historie, de er historiens troer innvevd i alle mulige typer handlinger (ritualer, sanger, straff, drap m.m.), og de nedfeller seg i *gjenstander* som kirker, kors, kirkegårder, klær (f. eks. hodeplagg !), amuletter, m.m.

I disse virksomhetene finner vi forskjellige forestillinger eller påstander i det vi kan kalle "fortellinger". Disse fortellingene av ideell eller materiell art er innholdet under betegnelsene ovenfor. Når det gjelder "troer om funksjonshemmede", går noe igjen.

Det ene er troer om handlinger som kan forhindre at moren føder et barn som har en funksjonshemming. I denne artikkelen skal jeg si *lite* om dette.

Det andre er troer som angår dem som er født med funksjonshemminger. Særlig tre forhold går her igjen. Det er troer om 1) *årsaker*, 2) *helbredelse*, 3) *egenskaper som tillegges funksjonshemmede*. Disse tre forhold kan vi av og til finne i én og samme "fortelling", andre ganger inngår bare det ene, andre eller tredje forholdet. Om troer om helbredelse av funksjonshemming og om

egenskaper som tillegges funksjonshemmede skal jeg heller ikke si mye. Troer om årsaker er det jeg skal si mest om.

En sørgelig historie

Mitt eget liv er fortellingen om en utvikling fra "barnetro" til en "rasjonell vitenskapelig holdning". Så langt, så vel.

Men mitt liv er også fortellingen om en personlighet hvor barnetroens idealer om den gode og sanne livsførsel for evig har brennemerket min panne med et kors og kainsmerke, det er fortellingen om et liv som bærer biografens tunge last, et liv som er forsakelse, fristelse, syndig handling, fall, skyld, bønn om forsoning og tilgivelse.

Men som det sies: Ingenting er så galt at det ikke er godt for noe.

I min alderdoms klokskap og visdom er jeg kommet til at jeg ikke er så *original* som jeg *trodde* i min ungdom. Det som tynger meg, tynger mange, særlig *foreldre*, og antakelig i alle verdens samfunn. Det som interesserer meg, interesserer mange foreldre. *Derfor vil jeg fortelle om det som engasjerer meg mest, troene om årsaksforhold, for det er så å si alltid troer om skyld.*

Hva har jeg gjort som...?

Det jeg vil si lite om, kommer her

Litt om hvordan det er mulig å unngå og få et funksjonshemmet barn

På 1700-tallet er det mange prester i ulike bygder som har notert i kirkeboka ved et spebarnsdødsfall, at barnet døde av å være ført for tidlig til kirken.

”Et nyfødt barn skulle døpes så snart råd var. Var barnet sykkelig, ble det døpt hjemme. Et udøpt barn var utsatt for mange farer, trodde de. De underjordiske, eller haugfolket, var ute etter de udøpte barna for å lure dem ut av vogga og legge sine egne barn der i stedet for. Et slikt barn var en *bytting*, og det ble stygt og trollete når det vokste opp. Dåpen var et trygt vern mot trollmaktene.” (Hovdhaugen 1976: 126).²

Dette er også et eksempel på hvordan kristentro og det som er blitt kalt overtro lever godt sammen. Troen på byttingen er tankevekkende. Her er noen

² Oversatt fra nynorsk av R.Th.E.

leksikalske opplysninger om byttingen, som på dansk blir kalt "skifting", på engelsk "changeling" og på tysk "Wechselbalg"³:

I det kjente nordiske leksikon fra slutten av attenhundretallet, begynnelsen av nittenhundretallet, "Salmonsens", (første bind kom i 1893), heter det:

"Skifting, et Troldebarn, der af Troidene er blevet lagt i Stedet for et af dem bortført Menneskebarn. Forestillingen om S. er stærkt udbredt over for sygelige eller misfosteragtige børn; man troede, at man ved at mishandle Ungen kunde faa Troidene til at bringe det rette Barn igen." (Blangstrup 1905: 65).

Det er mange troer om hva som måtte/ikke måtte gjøres, ikke måtte sees, ikke måtte spises, som i varierende grad har levd opp til vår egen tid, i hvert fall til min egen barndom. Selv husker jeg forestillingen om at svangre kvinner som så en hare, de fikk barn med hareskår. Den forestillingen var ihvertfall levende for 50 år siden, hvorvidt den er det i dag, har jeg ikke undersøkt. En eldre kvinne fortalte meg at da hun fikk barn for omlag 50 år siden, eksisterte også forestillingen om at gravide kvinner som så et hus brenne, ville få barn med store, røde fødselsmerker (Informant 1).

Svært interessante i et kjønnsperspektiv jeg ikke kan forfølge her, er advarslene (truslene?) til kvinner om "den farlige bjørnen" som i noen forestillinger kunne gjøre kvinner gravide, i andre være farlige for dem som allerede var svangre. Og de som hadde seksuell kontakt med underjordiske vesener, kunne også få vanskapte barn.

³ I Gyldendals store fra 2003, heter det bl.a. om byttingen:

"...i folkelig tradisjon navn på et barn som var vanskapt, åndssvakt eller ødelagt av mangelsykdommer, ofte rachitis (engelsk syke), og så radikalt forskjellig fra et normalt barn at man tenkte seg at det var et barn av overnaturlig opphav som var blitt forbyttet med deres eget. I nordisk folketro var det som regel underjordsfolk (huldfolk) som byttet barn med mennesker. For å hindre dette brukte man før dåpen en rekke verneråder, f.eks. stål, sølv, korstegn, blad av salmebok eller bibel lagt i vuggen. En bytting var en tung byrde, og når folk hadde fått en slik i huset, prøvde de å bli kvitt den. Vanligst var det å plage byttingen, slik at den skrek og klaget seg. Da trodde folk at den rette moren, dvs. huldfolkvinnen, ville komme og hente barnet sitt og levere tilbake menneskebarnet." (Gyldendals store...2003).

Litt om skyld

Jeg skal si *mye* om troer om *skyld*, men lite om de før-kristne og ikke-religiøse troene om dette. Slike troer finner vi gjennom hele historien.

Det mest kjente før-kristne eksemplet om *skyld* og *straff* er vel det om Ødipus, som mange i dag kjenner fra det Freud har skrevet om Ødipus-komplekset. Men metaforen hos Freud bygger på et gammelt hellensk sagn (en myte) som er kjent i flere varianter og behandlet av en rekke hellenske diktere. Mest kjent er flere stykker av Sofokles' (495-405 f.v.t.) om Ødipus. Som kjent drepte Ødipus sin far Laios og giftet seg med sin mor Iokaste uten å vite at de var hans foreldre. I en tradisjon blinder Ødipus seg da han oppdager dette. Det er også mange andre hellenske (greske) sagn hvor blindhet inngår. Mye taler for at blindhet i oldtidens Hellas ble sett på som den verste *straff* som kunne hende et menneske (Enerstvedt 1996).

Litt om helbredelse

Vi kan lese mye om *helbredelse* opp gjennom historien, både religiøs og ikke-religiøs. Fra Mattheusevangeliet tar vi med ett eksempel:

Matteus 21,14: ” På tempelplassen kom blinde og vanføre til ham, og han helbredet dem.” (Bibelen).⁴

En gammel tro var at barn som det var noe i veien med, skulle bli trukket gjennom et ”rotvelt”, dvs. gjennom trær som dannet et slags hull, antakelig for at dette skulle være som en ny fødsel (Informant 1).

De fleste mennesker i dag kjenner til troer om *urters* helbredende evne. Troen på urter forteller oss også om den flytende overgangen mellom ”tro” eller ”overtro” og vitenskap. Gårsdagens ”overtro” om en urts virkning blir vitenskapelig etterprøvd og det viser seg noen ganger at urten *har* en helbredende virkning.⁵ Eller omvendt: På apotekene ble det på 1800-tallet solgt

⁴ Alle referanser til bibelsteder på norsk, har denne referansen: (Bibelen). Jeg har brukt en nettutgave, se referanselisten for nøyaktig adresse.

⁵ ” Den kinesiske urtetradisjonen er knyttet til den mytiske keiser Shen Nong («Guddommelige

mye som dagens vitenskap har forvist til ”overtroen”. Andre troer om helbredelse kan være magiske *besvergelses*. *Abracadabra* er et trylleformular kjent fra oldtiden, brukt mot feber. Det blir ikke brukt i dag, men andre besvergelses brukes fremdeles også i såkalte moderne samfunn. Visse handlinger som skal ha helbredende virkning om de utføres, f. eks. *håndspåleggelse* (jfr. Matteus 20,34: ”...og han rørte ved øynene deres...”), brukes mye av religiøse forkynnere også i dag.⁶

Litt om dårlige og gode egenskaper

Å tillegge funksjonshemmede *dårlige egenskaper* på grunn av selve funksjonshemmingen er kjent gjennom flere tusen år. I en gammel jødisk legende er f. eks. Satan⁷ noen ganger kalt ”den blinde” (Monbeck 1996: 56). *Men – uten noen dypere undersøkelse av dette – synes slike forestillinger å bli mer typiske i nyere tid.* At en funksjonshemming langt tilbake kunne bli sett på som et resultat av ”det onde”, er ikke det samme som å se på den funksjonshemmede som ”ond” eller ”umoralsk”. Faktisk blir slike forestillinger mer vanlige med vitenskapens framvekst: Når blinde ikke kan se hvordan folk oppfører seg, når døve ikke kan tilegne seg en moral fordi de ikke kan oppdras ved å bli snakket til, så ligger slutningen nær at da blir de også ”umoralske”. Igjen er vi i så fall vitne til at det ikke er noe absolutt skille mellom ”vitenskap” og ”tro”.

jordbruker») som man antar ble født i det 28. århundret f.Kr. Det tidligste kinesiske verk i urtetradisjonen, «Ben Cao Jing» (urteklassiker), som omtaler 365 legeplanter, tillegges ham, men er trolig nedtegnet i det andre århundre e.Kr. I papyrus Ebers fra 1600 år før vår tidsregning omtales nesten 700 planter. Hippokrates {R.Th.E: omkring 400 år f.v.t.} nevner 300 medisplanter og Pedanius Dioscorides (cirka 40-90 e.Kr.) beskriver 500 planter i sitt kjente verk «De materia medica». Munkene bevarte og overførte kunnskaper om urter til de ble fratatt retten til å ta syke i kur. Araberne brakte store kunnskaper om urter til europeisk folkemedisin. På 14- og 1500-tallet florerte urtemedisin og utvikling av farmakopeer i Europa.” NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER NOU 1998: 21 Alternativ medisin. Kap. 4.2.

⁶ En av de mest kjente ”helbredelser” i vår nære fortid er da den ”lamme” og syke fascistten Pinochet ble sendt fra ”husarrest” i England og på flyplassen fremme i Chile, omgitt av sine egne, sine kriminelle offisersvenner, reiste seg opp av rullestolen og gikk dem i møte: Et sant mirakel!

⁷ Ordet ”satan”, seinere egennavn ”Satan” – hebraisk, ”motstander” eller ”fiende”. Første gang det blir brukt på et overnaturlig vesen er i Jobs bok (Brownrigg 1995: 247).

Det er kjent langt tilbake i tiden at mennesker med ”overnaturlige evner”, ”kloke koner”, ”kloke menn” kunne ha tilnavn som viste at de var funksjonshemmede, de hadde klumpfot, var døve e.l. (Informant 2). Og opp gjennom historien er blinde blitt tillagt spesielle, noen ganger overnaturlige, evner. De ble tillagt *gode egenskaper* som f. eks. gode karaktertrekk - tålmodighet, blidhet, eller spesielle musikalske talenter, superhukommelse og – hørsel, magiske krefter m.m.

Allerede fra den hellenske oldtiden vet vi at noen blinde ble sett på som spåmenn eller profeter. Så selv om blindhet ble sett som den ytterste straff, gikk dette sammen med andre positive forestillinger. *Denne tvetydigheten er noe som går igjen i historien helt fram til våre dager.* Det er blitt sagt at flere hellenske filosofer blindet seg for å kunne oppnå en dypere meditasjon. Det mest kjente eksemplet (en myte?) er om den store filosofen Demokrit (omlag 460- 380 f.v.t.) som i følge Cicero og Gellius blindet seg slik at ”inntrengning i det mentale øyet ikke skulle bli svekket av det naturlige øyet.” (Ross 1951: 15).

Det jeg vil si mye om, kommer her

Siden en eller annen form for *religion* er den mest utbredte tro, vil det være religiøs tro jeg skriver mest om i denne artikkelen.⁸ I *Legacy of the Past* (1996) så jeg både på Bibelen og Koranen. Her skal vi bare se nærmere på Bibelen, og bare på det den sier om blinde og døve, siden Bibelen ikke nevner noe om døv-blinde.⁹ I hvilken grad de slutningene jeg trekker om blinde og døve også har gyldighet for andre grupper av funksjonshemmede, har jeg ikke undersøkt, selv om flere bibelsteder jeg viser til også omtaler andre grupper, som halte,

⁸ De som vil gå dypere inn i det jeg tar opp, kan gå til min bok *Legacy of the Past* (1996). Den handler om blinde, døve og døvblindes historie.

⁹ I Det Nye Testamentet er det et bibelsted som kan indikere forekomsten av døv-blinde personer, nemlig Matteus 12,22: ” Deretter førte de til ham en besatt som var blind og stum. Jesus helbredet ham, så han både kunne tale og se.” Stum betyr antakelig ikke her døv, men denne personen kan også ha vært døv, siden han ikke kunne tale. Se mer om Matteus 12,22 senere.

pukkelryggede m.fl. Men noe viktig kan jeg si om dette spørsmålet ut fra de data jeg har samlet inn.

Bibelen om blinde og døve

Det Gamle Testamentet om blindhet

Det Gamle Testamentet (GT) kan si oss mye om holdninger til blindhet (og døvhet).

De forskjellige delene av GT er skrevet på forskjellige tider i historien.¹⁰ Det synes å være bred enighet om at store deler er skrevet for mer enn 2200 år siden (mellom 200 og 600 år f.v.t.).¹¹

Blindhet er mye omtalt i Bibelen, mye mer enn døvhet, både i GT og NT. Blindhet ble sett på som et større lyte enn døvhet. I det følgende vises det til noen av de viktigste bibelstedene.

Fortellingen om Tobit er en av de aller første nedtegnelser om blinde, men denne fortellingen er ikke med i den protestantiske versjonen av GT.¹² For oss er det interessant at Tobit ble blind til tross for sin hederlighet og sitt gode arbeid, altså ikke som følge av synd.

Fortellingen om Samson er en av de aller første fortellingene i historien om *blinding*. Hendelsen skal være fra 1100-tallet f.v.t. Den står i GT, i boken om Dommerne.¹³ Samson ble lurt av Dalila og ”Filisterne grep Samson og stakk ut øynene på ham.”¹⁴ Navnet ”Samson”¹⁵ kan tyde på at Samson først har vært en helt innen soldyrkelsen. Av betydning for det som interesserer oss er at Samson i

¹⁰ GT er skrevet på hebraisk.

¹¹ Det er flere ord som brukes for synssvekkelse og døvhet både i GT og i NT. I *Legacy of the Past* (Enerstvedt 1996) har jeg redegjort for de kriteriene jeg har brukt for å ta med ord. Dette er et viktig spørsmål, men det vil føre for langt å gå nærmere inn på det her.

¹² Fortellingen om Tobit er tatt med i de apokryfiske bøker.

¹³ Kapittel 13 til 16.

¹⁴ Dommerne 16,21.

¹⁵ Navnet Samson er et mannsnavn avledet av hebraisk ”sol”.

Dommerne blir framstilt som velsignet av Herren, og det er noe uklart hvorfor ”...Herren hadde vendt seg fra ham.”¹⁶

En annen av de aller første fortellingene om blinding er også nevnt i GT, den om Sidkia. Sidkia gjorde det som var ondt i Herrens øyne.¹⁷ Blindingen av Sidkia kan vi derfor forstå som straff i forhold til ulydighet eller synd:

Andre Kongebok 25,6-7: ”6 Kongen ble grepet og ført opp til Ribla, til babylonerkongen, som felte dommen over ham. 7 Han drepte Sidkias sønner mens faren så på. Så stakk han ut øynene på Sidkia, bandt ham med bronselenker og førte ham til Babylon.”

I Første Mosebok kapittel 27 er historien om hvordan den gamle og nesten blinde Isak blir lurt til å velsigne sin yngste sønn Jakob i stedet for sin eldste sønn Esau. At blinde er ”lettlurte”, er kjent i mange fortellinger opp gjennom hele historien.

GT ser på blindhet som *en følge av Guds makt, som en forbannelse, som en straff, som et resultat av synd*. Typiske bibelsteder er de følgende, det første om mennesker, de to neste om dyr:

Tredje Mosebok 21,18: ”Ingen som har et lyte, skal tre fram: ingen som er blind eller halt, ingen som er vansiret i ansiktet eller har et vanskapt lem, ”

Tredje Mosebok 22,22: ”Dere skal ikke bære fram for Herren et dyr som er blindt eller har brukket et ben eller har sår eller lider av byller, skabb eller annet utslett. Dere skal ikke legge ildoffer av slike dyr på alteret for Herren”

Femte Mosebok 15,21: ”Men har de noe lyte, enten de er halte eller blinde eller har noen annen alvorlig feil, skal du ikke ofre dem til Herren din Gud.”

I den gamle hebraiske kulturen, slik vi finner den i GT og andre bibelske legender, ble blindhet helt klart forbundet med Guds makt. *Imidlertid er blindhet veldig sjeldent sett i direkte forhold til synd*. Monbeck (1996: 50)¹⁸ peker på mangetydighet i GT, men legger i sin tolkning likevel stor vekt på synden som årsak. I Første Mosebok¹⁹ blir sodomittene som kommer for å arrestere Lot

¹⁶ Dommerne 16,20.

¹⁷ Andre Kongebok, 24,17-19.

¹⁸ Monbeck (1996) ledet meg til mange av bibelstedene om blinde.

¹⁹ Første Mosebok 19,9-11: ”Men de ropte: «Vekk med deg! Her kommer denne fremmedkaren og vil bo hos oss,» sa de, «og så vil han opptre som dommer! Nå vil vi bære oss verre at med deg enn med dem.» Så

blindet av to engler, og Lot slipper unna. I følge Monbeck er det vanskelig å si om de blir blindet fordi de var sodomitter og derfor onde, eller om de ble det fordi de forsøkte å hindre Lots flukt. Men i Andre Mosebok blir dette klart, mener Monbeck. Her heter det:

Andre Mosebok 4,11: ”Da sa Herren: «Hvem er det som har gitt mennesket munn? Hvem er det som gjør stum eller døv, seende eller blind? Er det ikke jeg, Herren?”

Imidlertid ser ikke jeg dette som et klart uttrykk for at blindhet har sin årsak i synd. Er det synd fordi Gud skaper blindheten? Skyldes blindhet alltid synd? Følgende bibelsted et et belegg for at straff med blindhet skyldes synd:

Tredje Mosebok 26,14-16:”¹⁴ Men hvis dere ikke hører på meg og ikke holder alle disse bud, ¹⁵ hvis dere viser motvilje mot mine forskrifter og forkaster mine lover, så dere ikke holder alle mine bud, men bryter min pakt, ¹⁶ da gjør jeg likedan mot dere: Jeg straffer dere med redsler, med tæring og feber, så øynene sløkner og livskraften svinner. Til ingen nytte skal dere så; fiender spiser det dere avler.”

Straff etter synd finner vi også i Femte Mosebok, der hvor Herren forbanner de ulydige:

Femte Mosebok 28,64-65: ”⁶⁴ Herren skal spre deg blant alle folkene fra den ene enden av jorden til den andre, og der skal du dyrke andre guder som verken du eller dine fedre har kjent, guder av stokk og stein.⁶⁵ Blant disse folkene skal du aldri få ro og aldri finne hvile for din fot. Der skal Herren gi deg et skjelvende hjerte, sviktende syn og en motløs sjel.”

Blindhet som straff for synd er nevnt i Jobs bok, av Sofar²⁰ og muligens av Job selv²¹. Blindingen av arameerne kan vel også ut fra sammenhengen tolkes som straff for synd.²² Andre moralske befalinger ledsaget av en trussel om

trengte de seg voldsomt inn på mannen, på Lot. De stormet mot døren for å bryte den sund. ¹⁰ Da strakte mennene hånden ut, tok Lot inn til seg i huset og stengte døren. ¹¹ Så forvirret de synet på mennene utenfor døren, både på små og store; hvor mye de strevde, fant de ikke døren.” I KJV fra 1611 er ordet ”blindness” brukt i 19,11.

²⁰ Job 11, 20: ”Men de onde får sløve øyne. De har ikke mer noe tilfluktssted, deres eneste håp er å få ånde ut.”

²¹ Job 17, 5: ”En mann forteller sine venner hvordan hans eiendom skal deles; men hans sønner får sløve øyne.” Av den norske oversettelsen er det ikke klart at nedsettelsen av synet er en følge av synd, i KJV fra 1611 følger dette av ”flattery” – smiger.

²² Andre Kongebok 6,18: ”Da arameerne kom ned mot Elisja, bad han til Herren: «La disse folkene rammes av blindhet!» Og Herren slo dem med blindhet på Elisjas bønn.”

blindhet, finner vi i Salmenes bok²³, Salomos ordspråk²⁴, og Sefanja²⁵. 21,18 (gjengitt foran) i Tredje Mosebok uttrykker Guds vilje, men sier ikke noe om straff forårsaket av synd. Det gjør heller ikke 22,22 i Tredje Mosebok (foran), eller 15,21 i Femte Mosebok (foran). 28,28 i Femte Mosebok bygger på en forbannelse, en trussel framsatt i

Femte Mosebok 28,15: "...Hvis du ikke vil adlyde Herren din Gud, og ikke legger vinn på å leve etter alle hans bud og forskrifter som jeg gir deg i dag, skal alle disse forbannelsene komme over deg og nå deg:..." og så kommer det i

Femte Mosebok 28,28: "Herren skal slå deg med vanvidd, blindhet og forvirring."

Her dreier det seg om straff for fremtidige synder, heller enn for fortidens synder. Imidlertid – noe jeg skal komme tilbake til også i tolkningen av NT: Blindhet som straff trenger i noen tilfeller ikke si noe om holdning til blinde personer, men heller om at blindhet blir sett på som et alvorlig lyte (jfr. også tolkningen av NT). Typisk i GT er imidlertid at straffen kan tolkes som *gjengjeldelse*. Men i GT finner vi også kimen til det som blir typisk i NT: Straff, nemlig midlertidig blindhet, som pedagogisk virkemiddel, jfr. i GT blindingen og helbredelsen av arameerne.²⁶

Allerede i GT finner vi tanker om hjelpeløse blinde som trenger vår medlidenhet, medfølelse og sympati, eksempler på en ny moral.:

Tredje Mosebok 19,14: "Du skal ikke forbanne en døv og ikke legge stein i den blindes vei. Du skal frykte din Gud. Jeg er Herren."

Femte Mosebok 27,18: "Forbannet være den som fører en blind på feil vei! Og hele folket skal si, Amen."

Job 29,15: "Øyne var jeg for de blinde og føtter for de halte."

Bibelen er full av det mange i dag vil kalle billedlige uttrykk eller metaforer – det kan være enkeltsetninger, lignelser eller fortellinger (parabler). Men

²³ Salmenes bok 69, 24: "La det bli mørkt for øynene på dem, så de ikke kan se! La dem stadig skjelve om hoftene!"

²⁴ Salomos ordspråk 30,17: "Når en ser med spottende blick på sin far og ikke vil adlyde sin mor, da skal ravnene ved bekken hakke ut øynene på ham og ørneungene ete dem opp."

²⁵ Sefanja 1, 17: "Da vil jeg gjøre folk så redde at de går omkring som blinde, for de har syndet mot Herren. Deres blod skal kastes ut som avfall og deres kjøtt som møkk."

²⁶ I Andre Kongebok, 6,8-23.

åpenbart er hva, og hvor mye, som oppfattes som bokstavelig eller billedlig (anskueliggjøring av en tanke) avhengig av tid og sted. Dessuten er det også avhengig av individualutviklingen. I min barnetro var det få bilder, det meste ble oppfattet bokstavelig. I historien kan vi kan godt tenke oss en utvikling i retning både av billedgjøring (metaforisering) og av demetaforisering. Når jeg derfor i det følgende taler om metaforer, er det slik jeg forstår det *i dag*.

Det er en flytende overgang mellom det som kan leses i overført betydning (som bilder, metaforer) og som vanlig tale, f. eks. i

Jesaja 29,18: "Den dagen skal de døve høre ord som blir lest fra en bok, og ut av mulm og mørke skal blindes øyne se."

Jesaja 35,5: "Da skal blindes øyne åpnes og døves ører lukkes opp."

De to følgende eksempler vil jeg i dag se som typiske metaforer:

Jesaja 43,8 "Før fram dette folket som er blindt, enda det har øyne, disse som er døve, enda de har ører."

og Salmenes bok som snakker om gudebildene av sølv og gull, og at slik blir de som lager dem:

Salmenes bok 115,5: "De har munn, men kan ikke tale, de har øyne, men kan ikke se."

Vi ser at blindhet i metaforene vanligvis blir sett på som noe negativt, en svekkelse.

Det engelske uttrykket for "et ondt øye" finner vi i "Christian Bible King James Version" (KJV) fra 1611 (Bible) i Salomos ordspråk 28,22 ("...an evil eye"), men det er ikke her med i den norske oversettelsen av Bibelen som jeg har brukt. Uttrykkene "ondt øye" eller "onde øyne"²⁷ har imidlertid ingenting med blindhet å gjøre. Den første forståelsen av at blinde fortjente medlidenhet og sympati, var i følge Monbeck forbundet med religiøse følelser og tro. Det å vise medlidenhet var et kjennetegn ved den religiøse fromhet (Monbeck 1996:

²⁷ I den norske oversettelsen av Bibelen vi bruker, finner vi uttrykket "onde øyne" i lignelsen om arbeiderne i vingården, i Matt 20,15 i NT: "Har jeg ikke lov til å gjøre med mitt som jeg selv vil? Eller ser du med onde øyne på at jeg er god?"

26). På den annen side er blinde – i GT – blant dem som ikke blir sett som kvalifiserte til å bli prester. Kapittel 21 i Tredje Mosebok handler om hvem som kan bli prester. Og i 21,16-20 heter det:

” 16 Herren talte til Moses og sa: 17 Si til Aron: Ingen av dine etterkommere som har et lyte, skal nå eller siden komme og bære fram mat for sin Gud. 18 Ingen som har et lyte, skal tre fram: ingen som er blind eller halt, ingen som er vansiret i ansiktet eller har et vanskapt lem, 19 ingen som har en brukket fot eller hånd, 20 ingen som er pukkelrygget eller dverg, ingen som har en hvit flekk på øyet eller skabb eller noe annet utslett, og ingen som er skadet i pungen.”

Det er altså forskjellige holdninger til blinde og blindhet i GT.

Blindhet er en svekkelse som også alltid er Guds vilje – fordi *alt* er Guds vilje. Blindhet kan være: a) Guds vilje – men ikke en straff, b) Guds vilje – en straff som skyldes tidligere synd, c) Guds vilje – en straff som skyldes fremtidig synd (f. eks. – en forbannelse). Samtidig trenger blinde vår medfølelse.

Det Gamle Testamentet om døvhet

Det hebraiske ordet for døv (i alle forbindelser – døv, døde, døves, døvhet) forekommer sjelden i GT. Her følger alle bibelstedene²⁸:

Andre Mosebok 4,11 (jfr. foran om blinde): ”Da sa Herren: «Hvem er det som har gitt mennesket munn? Hvem er det som gjør stum eller døv, seende eller blind? Er det ikke jeg, Herren?”

Tredje Mosebok 19,14 (jfr. foran om blinde): ”Du skal ikke forbanne en døv og ikke legge stein i den blindes vei. Du skal frykte din Gud. Jeg er Herren.”

Salmenes bok 38,14: ” Men jeg er som en døv, jeg hører ikke, lik en stum som ikke åpner munnen.”

Salmenes bok 58,5: ” De har gift i seg likesom slangen, de er døde som en orm når den lukker øret...”

Jesaja 29,18 (jfr. foran om blinde): ”Den dagen skal de døde høre ord som blir lest fra en bok, og ut av mulm og mørke skal blindes øyne se.”

Jesaja 35,5 (jfr. foran om blinde): ”Da skal blindes øyne åpnes og døves ører lukkes opp.”

Jesaja 42,18-20: ”20 Hør, dere som er døde! Løft blikket og se, dere blinde! 19 Hvem er blind som min tjener, og døv som mitt sendebud? Hvem er blind som min fortrolige venn og døv som Herrens tjener? 20 Mye har du sett som du ikke gav akt på; du har åpne ører, men du hører ikke.”

²⁸ Når jeg i denne artikkelen omtaler mengder som f. eks. ”alle bibelstedene” eller ”57”, har jeg brukt den engelske oversettelsen i KJV fra 1611. Slike mengder kan variere i forhold til oversettelse av ”døv”. Mengdene trenger derfor ikke være helt like i den norske oversettelsen jeg har brukt her, men forskjellene er antakelig små.

Jesaja 43,8 (jfr. foran om blinde): ”Før fram dette folket som er blindt, enda det har øyne, disse som er døve, enda de har ører.”

Mika 7,16: ” Folkene skal se det og skamme seg, enda så mektige de er. De må legge hånden på munnen og stå med døve ører.”

Det er en flytende overgang fra vanlig tale til metaforer. 4,11 i Annen Mosebok og 19,14 i Tredje Mosebok ser ikke jeg på som metaforer, mens f. eks. 38,14 i Salmenes bok og Jesaja 42,18-20, 43,8 er helt klare metaforer.

Det interessante er at verken metaforene eller de andre bibelstedene i GT ser på døvhet som en forbannelse, som et resultat av synd! Mika 7,16 taler om mennesker som har vært ulydige og syndet, men døvheten er ikke noe resultat av det. Jeg tolker bibelstedet mer som at synderne bør ”tie av skam”.

Døvhet blir i metaforene vanligvis sett på som noe negativt, en svekkelse. Ja, svekkelse og etter Guds vilje, men verken forbannelse eller resultat av synd.

Det Nye Testamentet om blindhet

De forskjellige delene av NT er skrevet på forskjellige tider i historien.²⁹ Det synes imidlertid å være stor enighet om at store deler av det er skrevet før det er gått hundre år av vår tid (dvs. etter Jesu fødsel).

Blir blindhet oppfattet som straff etter ulydighet eller synd, slik det var en sterk tendens til i GT?

Typiske bibelsteder, f. eks. i evangeliene, er de følgende:

Matteus, 9,27-31: ”27 Da Jesus drog derfra, fulgte to blinde etter ham og ropte: «Miskunn deg over oss, du Davids sønn!» 28 Etter at Jesus var kommet i hus, gikk de blinde inn til ham, og han spurte dem: «Tror dere at jeg kan gjøre dette?» «Ja, Herre,» svarte de. 29 Da rørte han ved øynene deres og sa: «Det skal bli som dere tror.» 30 Og straks kunne de se. Jesus sa strengt til dem: «Se til at ingen får vite dette.» 31 Men de gikk ut og spredte ryktet om ham i hele landsdelen.”

Matteus 15,29-31: ”29 Jesus drog videre og kom til Galilea-sjøen, hvor han gikk opp i fjellet. Der satte han seg, 30 og store folkemengder kom til ham. De hadde med seg lamme og vanføre, blinde, stumme og mange andre, og la dem ned for føttene hans. Han helbredet dem, 31 og folk undret seg da de fikk se stumme tale, vanføre bli friske, lamme gå og blinde få sitt syn. Og de lovpriste Israels Gud.”

Matteus 20,23-34: ” 30 Ved veien satt to blinde, og da de fikk høre at Jesus gikk forbi, ropte de: «Herre, du Davids sønn, miskunn deg over oss!» 31 Folk skjente på dem og bad dem tie, men de ropte bare enda høyere: «Herre, du Davids sønn, miskunn deg over oss!» 32 Da stanset Jesus, bad dem komme og spurte dem: «Hva vil dere jeg skal gjøre for dere?» 33 De svarte: «Herre, la oss få synet!» 34 Jesus syntes inderlig synd på dem, og han rørte ved øynene deres. Straks kunne de se, og de fulgte ham.”

Lukas 7,21: ” 21 Nettopp da helbredet Jesus mange for sykdommer og plager og onde ånder og gav mange blinde synet tilbake.”

Her er det som vi ser ingenting om blindhet som straff for synd.

²⁹ NT er skrevet på gresk.

Jeg har bare funnet to steder i NT hvor blindhet beskrives som en straff som følge av synd, nemlig i Apostlenes gjerninger. I begge tilfeller dreier det seg om *midlertid* blindhet og eksemplene handler ikke om permanent blinde personer slik som i eksemplene ovenfor. *Jeg er av den mening at disse eksemplene ikke sier noe om synd i forhold til blinde mennesker.* De viser indirekte en holdning til blindhet, men den er at blindhet blir sett på som et stort lyte. Det er alvorlig å synde, og det straffes altså med et stort lyte. Og dessuten: I forhold til GT hvor straffen hadde et preg av *gjengjeldelse*, er det her i NT snakk om straff som *pedagogisk virkemiddel*. Imidlertid kan leseren dømme selv med utgangspunkt i det mest kjente eksemplet, det om blindingen av Saulus³⁰, sett i sin sammenheng:

Apostlenes gjerninger 9,4-9: ”4 Han falt til jorden og hørte en røst si til ham: «Saul, Saul, hvorfor forfølger du meg?» 5 Han spurte: «Hvem er du, Herre?» Og svaret lød: «Jeg er Jesus, han som du forfølger. 6 Men reis deg nå og gå inn i byen. Der skal det bli sagt deg hva du skal gjøre.» 7 Mennene som fulgte ham, stod der målløse; de hørte røsten, men så ingen. 8 Saulus reiste seg opp, men da han åpnet øynene, kunne han ikke se. De måtte ta ham i hånden og leie ham inn til Damaskus. 9 I tre dager satt han der blind, og han verken spiste eller drakk.”

Og Saulus blir også helbredet:

Apostlenes gjerninger 9,17-18: ”17 Da gikk Ananias, og han kom inn i huset, la sine hender på ham og sa: «Saul, min bror! Herren har sendt meg, Jesus som viste seg for deg på veien hit; han vil at du skal få synet igjen og bli fylt av Den Hellige Ånd.» 18 Straks var det som om skjell falt fra øynene hans, og han kunne se. Han gjorde seg klar og ble døpt.”

Meget betydningsfulle er de følgende bibelstedene i Johannes-evangeliet, som er et eksempel på en ny moral:

Johannes 9,1-11: ”1 Da Jesus kom gående, så han en mann som var født blind. 2 Disiplene spurte da: «Rabbi, hvem er det som har syndet, han selv eller hans foreldre, siden han ble født blind?» 3 Jesus svarte: «Verken han eller hans foreldre har syndet. Det skjedde for at Guds gjerninger skulle åpenbares på ham. 4 Så lenge det er dag, må vi gjøre hans gjerninger som har sendt meg. Det kommer en natt, da ingen kan arbeide.

³⁰ Det andre eksemplet er i Apostlenes gjerninger 13,8-11: ”8 Men Elymas, trollmannen – navnet hans betyr det – motarbeidet dem og forsøkte å få guvernøren bort fra troen. 9 Da ble Saulus, som også hette Paulus, fylt av Den Hellige Ånd. Han så skarpt på ham 10 og sa: «Du djevelens sønn, full av all slags svindel og bedrag, en fiende av alt som er rett, skal du aldri slutte med å fordreie Herrens rette veier? 11 Nå legger Herren sin hånd på deg, så du en tid skal være blind og ikke se solen.» Straks ble det svart for øynene på ham, og han famlet omkring og lette etter noen som kunne leie ham.”

5 Så lenge jeg er i verden, er jeg verdens lys.» 6 Da han hadde sagt dette, spyttet han på jorden og laget en deig og smurte den på mannens øyne. 7 Så sa han til ham: «Gå og vask deg i Siloa-dammen.» Siloa betyr utsendt. Mannen gikk dit og vasket seg, og han kom tilbake seende. 8 Naboene og de som før hadde sett ham sitte og tigge, sa da: «Er ikke dette han som satt og tigget?» 9 Noen sa at det var han, andre sa: «Nei, han bare ligner.» Men han selv sa: «Det er meg.» 10 «Hvordan ble øynene dine åpnet?» spurte de. 11 Han svarte: «En som heter Jesus, laget en deig av jord og smurte på øynene mine. Så sa han at jeg skulle gå til Siloa og vaske meg. Jeg gikk dit, og da jeg hadde vasket meg, kunne jeg se.»”

Negative holdninger til blindhet har jeg bare funnet i metaforene. I metaforene står "lys" for noe *godt* (positivt), og "mørke" for noe *ondt* (negativt). Siden blindhet kan sees som en metafor for mørke, så er det en flertydighet til stede her. Min hovedtolkning vil likevel være – som for uttrykket "det onde øye", at det ikke er blindheten som er det vesentlige her. Eksempler på metaforer er de følgende:

Matteus 6,22-23: "22 Det er øyet som gir legemet lys. Er ditt øye friskt, blir hele ditt legeme lyst. 23 Men er ditt øye sykt, blir hele legemet mørkt. Om nå lyset i deg er mørke, hvor dypt blir da ikke mørket!"³¹

Matteus 15,14: "Bry dere ikke om dem! De er blinde veiledere for blinde; og når en blind leder en blind, faller begge i grøften."

Johannes' første brev 2,11: "Men den som hater sin bror, er i mørket og vandrer i mørket. Han vet ikke hvor han går hen, for mørket har blindet hans øyne."

Johannes åpenbaring 3,17: "«Jeg er rik,» sier du, «jeg har overflod og mangler ingen ting.» Men du vet ikke at nettopp du er elendig og ynkelig, blind, fattig og naken."

Kretschmer har antakelig rett når han påstår at den hedenske skikken å drepe dem som var født blinde, og til dels dem som ble blinde, ble avskaffet da kristendommen seiret (Kretschmer 1937: 30-31). Nå er antakelig påstandene om disse drapene betydelig overdrevet. Likevel, noe nytt oppstår: *I NT begynner medlidenhet, medfølelse, barmhjertighet, og omsorg overfor blinde å bli sett på som dyder, som en del av fromheten*. På den annen side, medlidenhet og noe omsorg var nok i hovedsak det meste som blinde folk kunne vente seg (Monbeck 1996: 26). Monbeck slår helt riktig fast at bibelstedene i NT viser at

³¹ I KJV fra 1611 av Bibelen er "sykt" oversatt (fra gresk) til "evil". Slik jeg ser det, er oversettelsen "syk" bedre, for det er metaforen "lys" og "mørke" som er det vesentlige her.

de blinde ble sett på som hjelpeløse, som mennesker som ikke var i stand til å yte noe for andre. I Lukas-evangeliet heter det f. eks.:

Lukas 14,12-14: ” 12 Han {R.Th.E: Jesus} sa også et ord til den som hadde innbudt ham: «Når du skal ha gjester, enten til middag eller kvelds, skal du ikke be venner og brødre og slektninger og rike naboer. For de kommer til å be deg igjen, og dermed får du gjengjeld. 13 Nei, når du skal holde selskap, så innby fattige og vanføre, lamme og blinde. 14 Da er du lykkelig, for de kan ikke gi deg noe igjen, men du skal få igjen for det når de rettferdige oppstår.»”

Legg likevel merke til at dette sitatet argumenterer for en ikke-utilitaristisk moral for det *jordiske* menneskelige fellesskap!³²

En meget sterk tendens i NT er at blindhet ikke blir oppfattet som straff etter synd, slik det var en sterk tendens til i GT.

Det Nye Testamentet om døvhet

Uttrykket ”døv” (i alle forbindelser – døv, døve, døves, døvhet) forekommer sjelden i NT. De følgende bibelsteder i evangeliene er alle:

Matteus 11,5: ” Blinde ser, lamme går, spedalske renses og døve hører, døde står opp, og evangeliet forkynnes for fattige;”

Markus 7,32-37: ”³² Her førte de til ham en mann som var døv og hadde vondt for å tale, og de bad ham legge hendene på ham. ³³ Jesus tok ham med seg bort fra mengden. Han stakk fingrene i ørene hans, tok spytt og rørte ved tungen hans, ³⁴ løftet blikket mot himmelen, sukket og sa til ham: «Effata!» – det betyr: «Lukk deg opp!» ³⁵ Da ble ørene hans åpnet, og tungen ble løst, så han talte rent. ³⁶ Jesus påla dem at de ikke skulle fortelle det til noen; men jo mer han forbød det, dess mer gjorde de det kjent. ³⁷ Folk var overveldet og forundret og sa: «Alt han har gjort, er godt. Han får døve til å høre og stumme til å tale.»”

Markus 9,25: ”²⁵ Da Jesus så folket stimle sammen, truet han den urene ånd og sa: «Jeg befaler deg, du stumme og døve ånd: Far ut av ham, og gå aldri mer inn i ham!»”

Lukas 7,22: ” Og han {R.Th.E: Jesus} svarte: «Gå og fortell Johannes hva dere har sett og hørt: Blinde ser, lamme går, spedalske renses, døve hører, døde står opp, og evangeliet forkynnes for fattige;... »”

Markus 9,25 *kan* bli tolket slik at døvhet er forårsaket av en uren ånd, som åpenbart er ond, djevelsk, satanisk. Den personen det er snakk om i 9,25 er

³² Det er viktig å uttrykke seg presist i tolkningen her, for siste del av setningen om at ”du skal få igjen” kan jo tolkes som et uttrykk for en utilitaristisk moral.: Når du ikke får igjen, skal du få igjen ”...når de rettferdige oppstår.”

antakelig også mer enn døv (og stum). Det går fram av det følgende, og det vil jeg påstå er viktig:

Markus 9,17-18: ” 17 En av mengden svarte: «Mester, jeg er kommet til deg med sønnen min fordi han er besatt av en ånd som gjør ham stum. 18 Når den tar fatt i ham, kaster den ham over ende, og han fråder og skjærer tenner og blir stiv. Jeg bad disiplene dine drive den ut, men de maktet det ikke.»”

Sammenhengen her viser at det er en rimelig tolkning at den onde ånd og synden går sammen, den siste som ”vanтро”, for fortsettelsen er slik:

Markus 9,19-27: ”19 Da sa han til dem: «Du vanтро slekt! Hvor lenge skal jeg være hos dere? Hvor lenge skal jeg holde ut med dere? Før gutten til meg!» 20 De kom med ham, og straks ånden fikk se Jesus, rev og slet den i gutten, så han falt over ende og vred seg og frådet. 21 Jesus spurte faren: «Hvor lenge har han hatt det slik?» «Fra han var liten gutt,» svarte han. 22 «Mange ganger har ånden kastet ham både i ild og i vann for å ta livet av ham. Men om du kan gjøre noe, så ha medlidenhet og hjelp oss!» 23 «Om jeg kan?» svarte Jesus. «Alt er mulig for den som tror.» 24 I det samme ropte guttens far: «Jeg tror, hjelp meg i min vanтро!» 25 Da Jesus så folket stimle sammen, truet han den urene ånd og sa: «Jeg befaler deg, du stumme og døde ånd: Far ut av ham, og gå aldri mer inn i ham!» 26 Da skrek den høyt, slet voldsomt i gutten og fór ut. Gutten lå som livløs, og mange sa at han var død. 27 Men Jesus tok ham i hånden og hjalp ham opp, og han reiste seg.”

Her henger funksjonshemmingen sammen med vanтро, men selv i dette siste eksemplet står medlidenhet og helbredelse sentralt. NT er altså ikke helt entydig, *men døvhet (og medfølgende stumhet) uten tilleggslyter blir ikke omtalt på noen negativ måte i det hele tatt.*

Konklusjon

Min nye forståelse av Bibelen

Jeg har ikke gjort et omfattende studium av andres tolkninger av Bibelens forståelse av funksjonshemming.

Men det følgende synes for meg å være en typisk og utbredt forståelse:

”Med kristendommen kom troen på djevelen, eller Satan, som hovedmistenkt til funksjonshemming. Selv om den tidlige kristendommen så seg selv som seirende over de gamle guder, fikk gudfryktigheten nå forestillingen om straff eller hevn fra Herren som gjengjeldelse for syndene til det plagede individet eller dets foreldre. F. eks. plasserte tøylesløs overtro døde individer ’under Guds spesielle forbannelse’ (Stone, 1869, s. 97). Galskap var et tegn på guddommelig straff, og blindhet var ’ et av de

redskapene som et mystisk forsyn hadde valgt for å ramme mennesket' (Dunscombe, 1836, s. 96)." (Winzer 1993: 16. Oversettelse: R.Th.E.).

Dette var også min forståelse inntil jeg spesielt begynte å studere alle bibelsteder som omhandler blindhet og døvhet i GT og NT. Slik jeg husker Bibelens tolkning fra min barndom, var dette en *monistisk* forståelse i to betydninger: 1) Det var bare én Gud (monoteisme), og 2) Det gode og det onde har ikke to uavhengige opprinnelser, Gud rådde over alt, var allmektig.

På denne måten var også blindhet, døvhet, alle funksjonshemminger Guds vilje. Jeg husker at dette var vanskelig å forstå – og akseptere. Det gjorde det ikke så mye lettere at dette riktignok var Guds vilje, men det var likevel forårsaket av Satan, som f. eks. Jobs lidelser. For Satan var jo sendt av Gud:

Job 2,6: "Da sa Herren til Satan: «Han er i din makt. Spar bare livet hans!»"

Det hadde vært lettere å forstå om det gode og det onde hadde to helt forskjellige opprinnelser. Dette er en tolkning av GT og NT som også er mulig.³³ En *dualistisk* forståelse hadde vært greiere, at det onde ikke kunne føres tilbake til Gud, men hadde en annen opprinnelse. Det som *gjorde* dette lettere å forstå intellektuelt for meg, men samtidig var en tung bær å ha med seg på livsveien, var at Satan, djevelen, bare kunne være årsak hvis jeg selv *lot meg friste til å synde og derfor måtte straffes. Fristelse, synd, Satan, djevel, ond ånd, skyld og straff var bare sider av samme sak.*

Mitt studium av Bibelen har vist at en slik tolkning ikke har livets rett, i hvert fall ikke i forhold til blindhet og døvhet.

Kristendommen kan ikke oppstå før Kristus oppstår, men hans komme er forutsagt i GT. Dermed har ordet "kristendom" en tvetydighet ved seg. Denne tvetydigheten har jeg med meg fra min barnetro. I min barnetro dekket ordet "kristendom" hele Bibelen, min barnetro var sterkt preget av GT.

³³ I følge Brownrigg var jødisk teologi noe påvirket av persisk dualisme, dvs. tanken på at det eksisterte motstående kongeriker av godt og ondt. Det ene var lojalt mot Gud, det andre var underlagt djevelens fyrste, enten han nå ble kalt Satan, Belzebub eller ved sitt persiske navn Asmodeus (Brownrigg 1995: 247).

I GT er det ikke noen referanse til djevelen.³⁴ Men det brukes andre ord med lignende betydning, f. eks. hebraisk ord som tilsvarer ”ond ånd”, men ikke sammen med blind, døv, eller stum. Og det er referert til ”Satan” noen få ganger, nesten bare i Jobs bok. Ordet ”Satan” forekommer aldri i et bibelsted som inneholder ordene ”blind”, ”døv”, eller ”stum”³⁵. På den annen side synes GT i større grad enn NT å betrakte funksjonshemminger – deriblant blindhet, men ikke døvhets (!) – som Guds ”straff”.

Min undersøkelse av GT i forhold blindhet og døvhets viser at påstanden om at med kristendommen kom djevelen som hovedmistenkt til funksjonshemming, i hvert fall ikke gjelder for blinde og døve.

Men hvis vi med ”kristendom” først og fremst mener fortellingene i NT om Jesus³⁶ Kristus³⁷, ikke GT, er da påstanden foran sann? *Verken GT eller NT er entydig monistiske når det gjelder det gode og ondes opprinnelse.* Men er det slik at i GT straffer Gud direkte, og at han en sjelden gang utøver sin makt med hjelp av Satan (jfr. Jobs lidelser), mens lidelse i NT mer skyldes på en djevel som ikke så lett kan føres tilbake til Gud, og at *skylden* dermed ligger hos mennesket som lar seg friste til synd av djevelen?

I NT henvises det ofte til djevelen³⁸, og mye mer enn det henvises til Satan i GT (også i den norske oversettelsen). Også Satan refereres det mye mer til i NT enn i GT.³⁹ Dette kan være et argument for påstanden om at med kristendommen kom ”troen på djevelen, eller Satan, som hovedmistenkt til funksjonshemming...”.

³⁴ Verken i den norske oversettelsen vi har brukt eller i KJV av 1611.

³⁵ Dette gjelder både KJV fra 1611 og den norske oversettelsen vi har brukt.

³⁶ Fra arameisk, hebraisk. Vanlig jødisk navn.

³⁷ Fra gresk. Den salvede, frelserkongen.

³⁸ Ordet djevel kommer fra gresk *diabolos*, som betyr ”den som baktaler” (Brownrigg 1995: 248).

³⁹ At djevelen (i bestemt form, som en egen ond ånd) henvises mye til i NT, og at også Satan henvises mer til der enn i GT, er viktig, men dette kan av plasshensyn ikke følges her.

Her – i NT – finner vi djevelen (dvs.: ”devil” i KJV) sammen med en blind person i *to* bibelsteder⁴⁰ (av 57), med stum (dvs. ”dumb”)⁴¹ i *fire* bibelsteder (av 13), aldri med døv (dvs. ”deaf”). Satan er også referert til i NT, men *aldri* i et bibelsted med blind (dvs. ”blind”), døv (dvs. ”deaf”) eller stum⁴² (dvs. ”dumb”).

Det kan argumenteres for at jo større lyte, desto mer ”ond ånd” og ”djevel” i NT, jfr. Markus 9,19-27 og Matteus 12,22.⁴³ Men ellers finner vi i NT bare synd og påfølgende straff med blindhet eller døvhet til følge i den midlertidige blindingen (pedagogisk virkemiddel) av Saulus og av trollmannen Elymas, og her er det altså ikke permanent blinde personer det er snakk om i det hele tatt. *I NT er blindhet og døvhet som straff for synd altså nesten helt fraværende.*

Bibelen kan tolkes forskjellig. Men noen tolkninger er mer rimelige enn andre. Hva viser min undersøkelse hvis kristendommen oppstår med Jesus Kristus og NT? *Min undersøkelse av NT i forhold blindhet og døvhet viser at påstanden om at med kristendommen kom djevelen som hovedmistenkt til funksjonshemming, ikke gjelder for blinde og døve i NT heller.*

Med uttrykket ”med kristendommen kom...” ledes videre tanken i retning av at det er Bibelen, særlig NT, som *oppfinner* djevelen. Jeg har ikke forsøkt å sammenligne Bibelen med annet skriftlig materiale produsert på samme tid. Men det kan ikke være riktig å si at djevelen oppfinnes her. *Et prinsipp eller begrep som tilsvarer ”djevel”, ”devil”, ”Satan”, ”uren ånd”, ”foul spirit” oppstår i alle før-kristne kjente kulturer. Det finnes også i alle seinere kulturer,*

⁴⁰Matteus 12,22: ”Deretter førte de til ham en besatt som var blind og stum. Jesus helbredet ham, så han både kunne tale og se.” I den norske oversettelsen ”besatt”, i KJV ”a devil”.

Johannes 10,21: ”Andre sa: «Slik taler ikke en som er besatt. En ond ånd kan da ikke åpne øynene på blinde!»” I den norske oversettelsen ”besatt” og ”en ond ånd”, i KJV ”a devil” begge steder.

⁴¹I tillegg til Matteus 12,22 sitert foran, i følgende tre bibelsteder:

Matteus 9,32-33: ”32 Med det samme de var gått, førte noen til ham en stum mann som var besatt av en ond ånd. 33 Så snart ånden var drevet ut, kunne den stumme tale. Folk undret seg og sa: «Aldri har slikt vært sett i Israel!»” I den norske oversettelsen ”en ond ånd” og ”ånden”, i KJV ”a devil” og ”the devil”.

Lukas 11,14: ”En gang drev han ut en ond ånd av en som var stum; og da den var fart ut, talte den stumme. Folk undret seg,” I den norske oversettelsen ”en ond ånd” og ”den”, i KJV ”a devil” og ”the devil”.

⁴² I hvilken grad forbindelsen mellom døv og stum ble forstått for 2000 år siden, er noe usikkert.

⁴³ Dette er det jeg ut fra min undersøkelse kan si om andre funksjonshemminger. Mine hovedslutninger i denne artikkelen er om blinde og døve.

også i dem som ikke kan ha kjent til den gamle hebraiske kultur. Samtidig med at NT ble skrevet, før det, og etter det, opp gjennom historien *vrir* det av religiøse myter og ikke-religiøse sagn og legender hvor funksjonshemming har sin årsak i djevlighet og/eller synd, fra Ødipus-myten (Ødipus -som ikke en gang synder bevisst!) til historier om de "underjordiske". Mens det følgende – slik jeg ser det - er et av hovedbudskapene i NT:

Johannes 9,2-3: "2 Disiplene spurte da: «Rabbi, hvem er det som har syndet, han selv eller hans foreldre, siden han ble født blind?» 3 Jesus svarte: «Verken han eller hans foreldre har syndet. Det skjedde for at Guds gjerninger skulle åpenbares på ham.»

Her tillegger ikke Jesus mennesket skylden for blindheten. Den er ikke straff for synd. *Mennesket blir fritatt for skyld.* Men vi kunne ha tenkt oss en fraskrivelse av ansvar for lidelsen, han kunne ha gitt en ond ånd, djevelen, skylden for den, en djevel hvis opprinnelse ikke kunne føres tilbake til Gud (dualisme). Jesus gjør ikke det. Både Guds straff og djevelens verk er fraværende her. Likevel har Gud ansvaret (monisme). I denne monismen finner vi den første virkelige *universalisme* i historien: *Alle* mennesker er Guds *skaperverk* og i den forstand likeverdige.⁴⁴

Det Nye Testamentet – et kristent brudd med tidligere forståelser

Det Gamle Testamentet viser *begynnelsen* til en forandring i de antakelig mest utbredte holdninger og praksiser i forhold til blindhet og døvhet i tidsperioden 1000 år f.v.t. – 1000 år i vår tid

Det Nye Testamentet tyder på et kristent brudd med tidligere forståelser av blindhet og døvhet som straff for synd, med tidligere praksis av mishandling, til en viss grad dreping av særlig blinde (og sterkt skadede) barn, og er begynnelsen til en ny historisk epoke hvor medlidenhet, medfølelse, sympati og

⁴⁴ Denne universalismen finner vi i svært liten grad i GT. Den er heller ikke fullt utviklet i NT, jfr. hvordan slaver omtales. Men med en annen begrunnelse enn i Johannes 9,2-3 finner vi den universalistiske tendensen f. eks. i Paulus' brev til galaterne (3,28): " Her er det ikke jøde eller greker, slave eller fri, mann og kvinne. Dere er alle én, i Kristus Jesus." Og samme sted, i 3,26, begrunner Paulus dette, ikke i skaperverket, men i *troen*: "For dere er alle Guds barn i kraft av troen på Kristus Jesus."

barmhjertighet med blinde og døve mennesker blir kristne dyder, og en praksis med organisert omsorg oppstår.⁴⁵

Er religion bare folkets opium?

Denne artikkelen tok sitt utgangspunkt i min ”barnetro”. Min undersøkelse har vist at denne barnetroen går sammen med en urimelig tolkning av Bibelen. Et meget viktig spørsmål følger av det: Hvorfor er urimelige tolkninger av Bibelen blitt så dominerende, i det minste i *noen* miljøer og kulturer? Det spørsmålet kan ikke behandles her, men fortjener inngående drøfting. For ennå – i vår egen tid – bærer mange mennesker på en skyld som Jesus tok fra dem for over 2000 år siden.

Marx sa at religion er folkets opium. Men hvis vi vil forstå religionen, skal vi ikke glemme hva Marx sa i setningen før: Den er den undertrykte skapnings sukk, hjertet i en hjerteløs verden, sjelen i sjelløse forhold. (Marx, K. 1843-44).⁴⁶

Referanser

- Bibelen. Bibelselskapets søkbare bibel. <http://www.bibelen.no/> Nettutgave 2004.
- Bible. The Old Testament and the New Testament. King James Version. Online Bible. Online Bible Foundation (UK), 15 Newburgh Drive, Bridge of Don, Aberdeen, SCOTLAND. The New Testament; King James Version. In HyperStack v. 1.01. Online Bible from Online Bible Foundation, Aberdeen, Scotland. Og <http://etext.virginia.edu/kjv.browse.html>
- The Oxford Illustrated Old Testament*. Oxford University Press, London. The text used in this edition is that of the Authorized (King James) Version of 1611.
- Blangstrup, Chr. red. (1905) *Salmonsens store illustrerede Konversationsleksikon* (En nordisk Encyclopædi). Bind XVI. Forlagt af Brødrene Salmonsens. København
- Brownrigg, R. (1995) *Hvem er hvem i Det Nye Testamentet*. Kolibri Forlag, Oslo
- Enerstvedt, R. Th. (1996) *Legacy of the Past*. (Those who are gone but have not left. Some aspects of blind education, deaf education and deaf-blind education with emphasis on the time before 1900.) Forlaget Nord-Press. Dronninglund, Danmark.
- Gyldendals store leksikon (<http://www.storenorskeleksikon.no/>). Nettutgave 2003-2004.
- Hovdhaugen, E (1976) *Bygda vår*. (Lokalhistorie for Ringeby). Utgitt av Ringeby historielag, Engers Boktrykkeri A/S

⁴⁵ Vi finner ikke noe om *læring* av døve og blinde folk i Bibelen. Men både i GT og NT kan de bli helbredet, kureret. Og i metaforene blir de ”blinde” og de ”døve” oppdratt, de kan lære. Dette er ikke uten betydning angående oppdragelse og læring av døve og blinde folk, for det er ingen vanntette skott mellom metaforiske bibelsteder og andre.

⁴⁶ Uten Bente Alver, Hallgeir Elstad, Åse Enerstvedt, Arvid Fennefoss og Aslaug Høye ville denne artikkelen ha vært dårligere.

Informant 1: Kvinne i Oslo. Å.E.

Informant 2: Kvinne i Bergen. B.A.

Kretschmer, R. (1937) *De blindas historia. Från åldsta tider till blindundervisningens början.* P.A. Norstedt & Söner, Stockholm

Marx, K. (1843-44) Introduction to A Contribution to the Critique of Hegel's Philosophy of Right. Deutsch-Französische Jahrbücher, February 1844.
<http://www.marxists.org/archive/marx/works/1843/critique-hpr/intro.htm>. 2004.

Monbeck, M. E. (1996) *The Meaning of Blindness* (Attitudes Toward Blindness and Blind People). Indiana University Press, London. UMI, Books on Demand, Bell & Howell Company, Ann Arbor, Michigan

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER NOU 1998: 21 Alternativ medisin. Utredning fra et utvalg oppnevnt av Sosial- og helsedepartementet april 1997. Avgitt til Sosial- og helsedepartementet 15. desember 1998. Internett
<http://www.dep.no/hd/norsk/publ/utredninger/NOU/030005-020019/index-dok000-n-n-a.html>. 2004.

Ross, I. (1951) *Journey Into Light. The Story of the Education of the Blind.* Appleton-Century-Crofts, Inc., New York

Winzer, M.A. (1993) *The History of Special Education.* Gallaudet University Press, Washington, D.C.
